

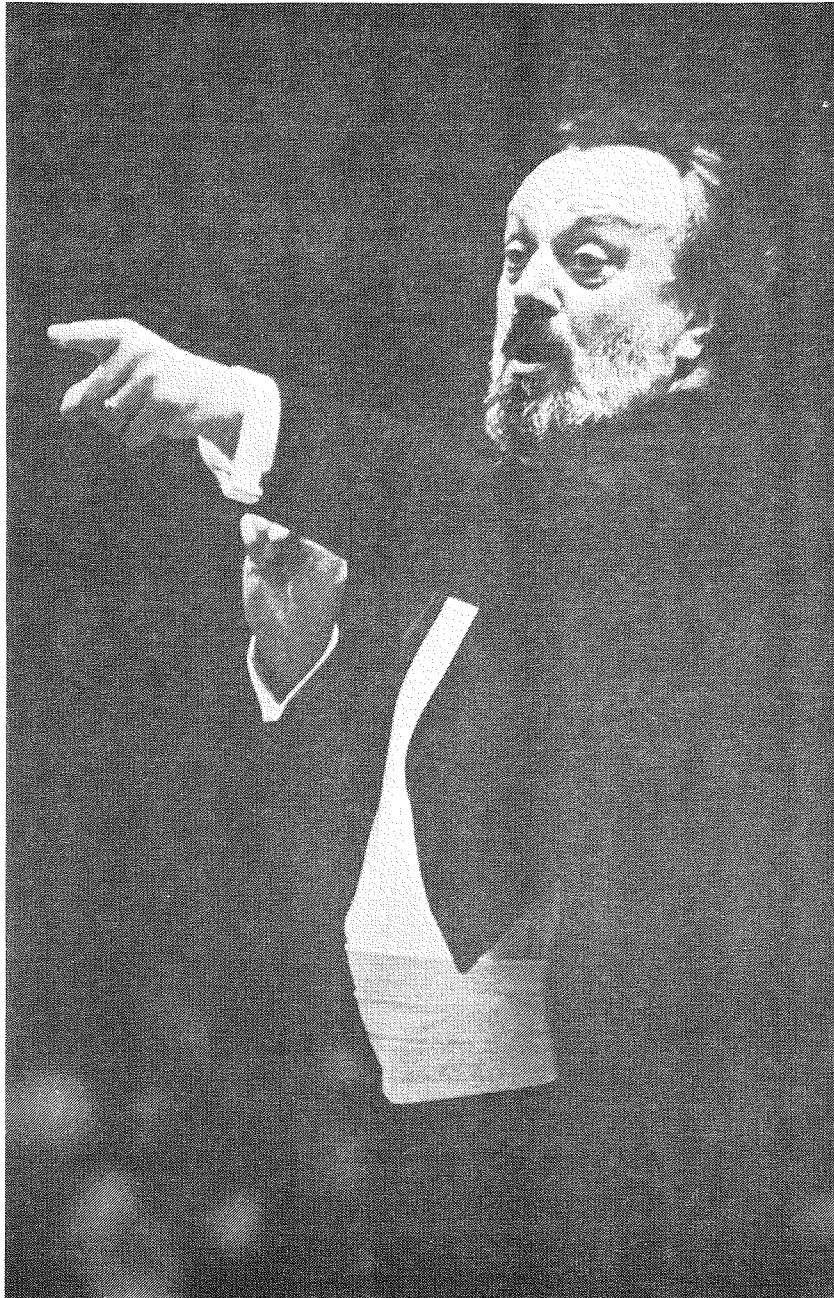
Gewandhausorchester Leipzig

Concertgebouw Amsterdam

21 juni 1990

20.15 uur

Concert

Kurt Masur

Gewandhausorchester Leipzig

dirigent **Kurt Masur**

pauken Karl Mehlig

Siegfried Matthus Der Wald, concert voor pauken en orkest in drie delen (1984)
(1934)

pauze

Anton Bruckner Derde symfonie, in d (versie 1889)
(1824-1896)

Mehr langsam, misterioso

Adagio, bewegt, quasi andante

Ziemlich schnell

Allegro

Het Gewandhausorchester onder leiding van Kurt Masur

Het Gewandhausorchester werd in 1781 opgericht en is daarmee 's werelds oudste symfonie-orkest. Het orkest ontleent zijn naam aan het Gewandhaus (de Lakenhal) in Leipzig waar het zijn eerste concert gaf. Onder leiding van de componist/dirigent Felix Mendelssohn-Bartholdy, ontwikkelde het zich een kleine vijftig jaar na de oprichting tot het belangrijke orkest dat het tot op heden is.

Mendelssohn breidde het Gewandhausorchester uit, verbreedde het repertoire en maakte er een hecht spelend ensemble van, besteedde met het orkest veel aandacht aan Mozart en Beethoven en introduceerde 'historische' concerten waarin een overzicht van de muziekgeschiedenis werd gegeven. Als groot bewonderaar van Bach, voerde Mendelssohn in 1841 in Leipzig met het Gewandhausorchester diens *Matthäus Passion* uit; ruim honderd jaar nadat dit werk onder Bachs leiding in diezelfde stad in de Thomaskirche had geklonken. Tot de premières die Mendelssohn, leidde behoorden Schuberts *Negende symfonie* in 1839 (elf jaar na de dood van de componist) en de *Eerste*-, *Tweede*- en *Vierde symfonie* van Mendelssohns vriend Schumann. Mendelssohn dirigeerde eveneens de eerste uitvoeringen van zijn eigen *Vioolconcert* en *Derde* ('Schotse') *symfonie*.

Het orkest kan bogen op een lange reeks eerste uitvoeringen van Wagner, Brahms, Reger en Schönberg, dikwijls onder leiding van de componisten zelf.

De grote Brucknertraditie van het Gewandhausorchester begint bij Arthur Nikisch die van 1894 tot en met 1922 chef-dirigent was van het ensemble. Nikisch raakte diep onder de indruk van Bruckners muziek toen hij als jonge violist in Wenen onder leiding van de componist deelnam aan de eerste uitvoering van diens *Tweede symfonie*.

Hij was ervan overtuigd dat er sinds Beethoven geen symfonieën van vergelijkbaar niveau waren geschreven en beschouwde het als zijn taak zich voor Bruckners oeuvre in te zetten.

In 1894 dirigeerde Nikisch het Gewandhausorchester tijdens de eerste uitvoering van Bruckners *Zevende symfonie* in Leipzig. Bruckner die in Wenen door de critici werd verguisd, kreeg bij die gelegenheid voor het

eerst in zijn leven een ovatie die meer dan een kwartier duurde. In de jaren twintig dirigeerde Nikisch voor het eerst een complete Bruckner cyclus.

Bruckners symfonieën zijn in de navolgende jaren een belangrijke rol blijven spelen in het repertoire van het Gewandhausorchester. Kurt Masur zet deze traditie voort en heeft met zijn Bruckner-interpretaties internationale faam verworven. Sinds zijn aantreden als chef-dirigent in 1970 is het orkest, na een wat minder geïnspireerde periode onder Vaclav Neumann en een kort dirigentloos tijdperk, weer terug op het oude niveau. Bovendien is het ensemble zich onder Masurs leiding wat meer gaan richten op de eigentijdse, in Oost-Duitsland gecomponeerde muziek, zoals het paukenconcert *Der Wald* van Siegfried Matthus dat vanavond wordt gespeeld.

Kurt Masur geboren in 1927 - koos voor een carrière als dirigent nadat een handblessure, opgelopen tijdens zijn studie aan het conservatorium van Leipzig, het hem onmogelijk maakte als concertpianist op te treden. Hij ziet zichzelf als 'een dirigent in dienst van de muziek' en stelt zich ten doel zo eerlijk mogelijk wat hij noemt de 'humanistische waarde' van muziek over te brengen. Niet de emotionele vervoering die muziek teweeg kan brengen, maar de inhoud 'de tijdloze uitdrukking van diepe muzikale waarden' telt voor hem het meest. Masur dirigeert meestal zonder stok en zal zich niet snel verliezen in kleurenpracht, sensuele effecten à la Bernstein of machtsvertoon in navolging van Von Karajan. Hij kiest voor directe, onopgesmukte interpretaties in de traditie van zijn grote voorganger Bruno Walter. Het is niet verwonderlijk dat een dirigent met een dergelijke instelling zich tot Bruckner en vanzelfsprekend tot Beethoven voelt aangetrokken. Traditiegetrouw wordt in Leipzig dan ook ieder seizoen afgesloten met een uitvoering van Beethovens *Negende*.

Met ingang van 1992 is Kurt Masur benoemd tot chef-dirigent van het New York Philharmonic Orchestra.

Karl Mehlig werd in 1935 in Dresden geboren. Hij studeerde slagwerk aan de Akademie für Musik und Theater in zijn geboortestad en is sinds 1956 als solo-paukenist aan het Gewandhausorchester verbonden. Hij trad op als solist met het orkest tijdens concertreizen in Europa, de Verenigde Staten en Japan.

Karl Mehlig ontving in 1981 de cultuurprijs van de stad Leipzig en doceert daar sinds 1986 aan het Felix Mendelssohn-Bartholdy Conservatorium.

Siegfried Matthus *Der Wald* - concert voor pauken en orkest in drie delen (1984)

Siegfried Matthus werd in 1934 geboren in Mallengruppen (Oost-Pruisen). Hij studeerde compositie aan het conservatorium van Berlijn bij Rudolf Wagner-Régeny en voltooide zijn opleiding in 1960 bij Hanns Eisler. Aanvankelijk componeerde Matthus populaire liederen in de geëngageerde politieke traditie van Eisler, maar in de jaren zestig verlegde hij zijn aandacht naar genres als opera, cantate en concert. Met die verandering integreerde hij nieuwere compositiemethoden, variërend van seriële technieken, proportionele notatie en het gebruik van elektronica, in zijn werken. Zijn *Vioolconcert* uit 1968 heeft nog een traditioneel karakter, maar zijn latere *Pianoconcert* (1970) is geschreven in een modernere, expressieve, stijl. Siegfried Matthus componeerde verscheidene opera's voor de Komische Oper van Berlijn en werkte voor de Oost-Duitse televisie en voor theatergroepen. Hij is docent aan de Akademie der Künste van Berlijn.

De hieronder volgende toelichting op het vanavond uitgevoerde concert voor pauken en orkest *Der Wald*, illustreert het belang dat Matthus hecht aan het 'door middel van mijn kunst stelling nemen ten aanzien van actuele vraagstukken'. Als motto voor zijn in 1984 voltooide concert citeert de componist een passage uit Hölderlins *Hyperion*:

'O Baum des Lebens, daß ich wieder grüne mit dir
und deine Gipfel umatme mit all deinen knospenden Zweigen;
friedlich und innig, alle wachsen wir
aus dem goldenen Samkorn herauf!'

'In *Der Wald* heb ik getracht het programmatistische idee van de bedreiging en de verwoesting van de natuur met specifiek muzikale middelen gestalte te geven. De structuur is eenvoudig: de drie delen van het concert worden door twee cadensen voor de pauken met elkaar verbonden. De ongerepte natuur is het onderwerp van het eerste deel dat in de eerste, zeer zachte, cadens uitmondt. In het middendeel verandert vervolgens het kleurgebruik van het solo-instrument en het

orkest. De klank wordt vaal, levenloos, giftig, glazig. Dit verdorrende klankbeeld wordt door de tweede cadens hard en krachtig doorbroken. Het opstandige en protesterende karakter blijft ook bepalend voor het derde deel dat tot slot het natuurbeeld uit de opening van het werk als in een visioen voorbij voert.'

Anton Bruckner Derde symfonie - in d (versie 1889)

'Beethovens Negende ontmoet Wagners Walküre en wordt vervolgens onder de hoeven van haar paard vertrapt', schreef Eduard Hanslick, de meest gezaghebbende Weense criticus uit Bruckners dagen, naar aanleiding van de première van diens Derde symfonie in 1877. Voor Bruckner was dit concert rampzalig. De zaal liep leeg - slechts een handjevol getrouwen, waaronder de jonge Gustav Mahler, hoorde de gehele symfonie - en bij het vanzelfsprekend nogal matig uitgevallen slotapplaus verlieten de orkestleden zo snel mogelijk het podium. 'De fractie van het publiek dat tot het einde bleef, troostte de componist voor de vlucht van de rest', merkte Hanslick fijntjes op.

Vanaf de eerste uitvoering van Bruckners *Derde symfonie* heeft Hanslick, die de eerste twee symfonieën nog tamelijk mild besprak, de componist in zijn kritieken stelselmatig afgekraakt. Aangezien Hanslick in Wenen de dienst uitmaakte en het Weense symfonie-orkest al bij de *Eerste symfonie* verklaarde dat Bruckners muziek onspeelbaar was, heeft de componist in de stad waar hij de laatste dertig jaar van zijn leven woonde weinig vreugde aan zijn composities mogen beleven. Alleen zijn *Zevende symfonie* die niet in Wenen maar in Leipzig door het Gewandhaus-orchester in première werd gebracht, kreeg een enthousiaste ontvangst.

De belangrijkste reden voor het onbegrip waarop Bruckner stuitte, is de invloed die Wagner op zijn symfonieën heeft gehad. Het horen van een uitvoering van Wagners *Tannhäuser* in 1862 betekende een keerpunt in Bruckners tot dan toe door provincialisme gekenmerkte carrière. Bruckner nam de harmonische structurering en de expansie van de grote vorm van Wagner over. Wagneriaans zijn ook Bruckners massieve gebruik

van het koper en de intens lyrische, lang uitgesponnen strijkersmelodieën. De mysterieuze, langzaam contouren aannemende, openingen van zijn symfonieën gaan terug op de eerste maten van Beethovens *Negende* en ook de cumulatieve finales en de vorm van Bruckners Adagio's, vinden hun model in dat werk.

In zijn *Derde symfonie* lukte het de componist voor het eerst elementen uit Beethovens en Wagners stijl samen te voegen op de monumentale voor hem kenmerkende manier.

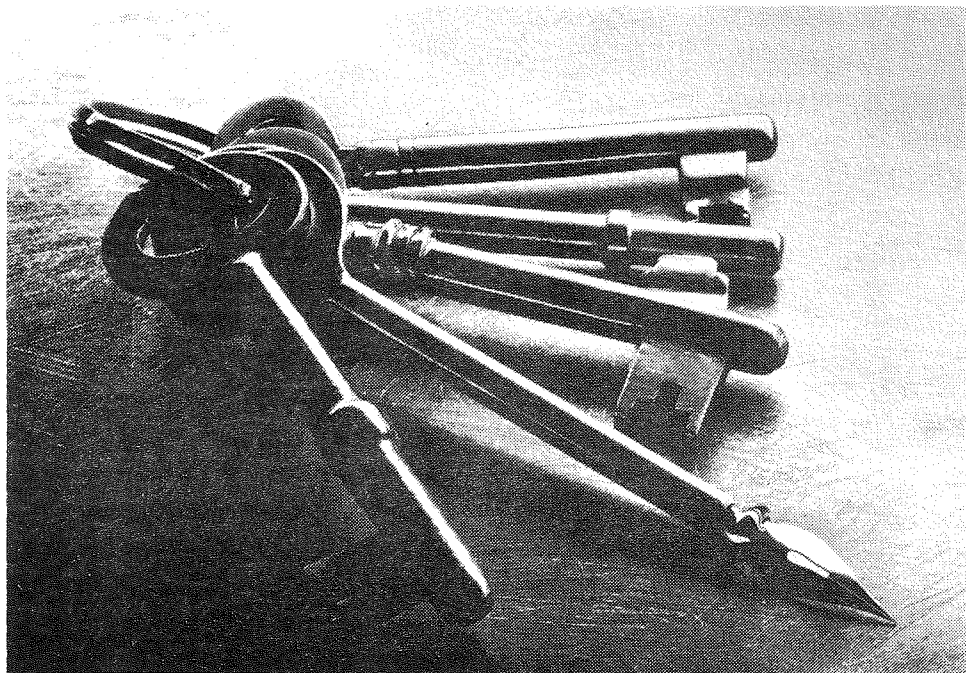
Bruckners muziek is revolutionair omdat ze niet meer berust op de doorlopende ontwikkelingsvorm van Beethoven. Zijn symfonieën ontleen hun dynamiek en monumentale dramatische werking aan de confrontatie tussen op zichzelf statische klankblokken.

De eerste versie van de *Derde symfonie* uit 1873 - wegens zijn enorme omvang al onmiddellijk door het Weense symfonie-orkest afgewezen - bevat elf citaten uit Wagners opera's *Die Meistersinger*, de *Walküre* en *Tristan*. Om een uitvoering mogelijk te maken schrapt Bruckner het merendeel van die citaten in een tweede versie (1877) die geldt als de eerste en eigenlijk enige, definitieve versie van de componist zelf. Alleen de citaten die Bruckner met zijn eigen thema's had verweven, zoals in het tweede deel, bleven gespaard. Om de structuur van zijn symfonie te verbeteren, wijzigde Bruckner de passages die geen thematische betekenis hadden, maar slechts dienden als 'vulwerk' om de grote vorm in evenwicht te brengen.

De laatste, derde, versie (1889) van de symfonie die vanavond wordt uitgevoerd, is een rechtstreeks gevolg van de genadeloze kritiek die de componist teisterde. Na het succes van zijn *Zevende symfonie* liet de dirigent Hermann Levi die over dit werk zeer enthousiast was geweest, Bruckner weten dat hij zijn *Achtste symfonie* niet begreep en daarom niet in première wilde brengen. Bruckner, uit zijn evenwicht gebracht door Levi's afwijzing, reviseerde niet alleen zijn *Achtste*, maar ook (wederom) zijn *Derde* en *Vierde symfonie*.

In de derde versie is de finale van de Derde symfonie nog eens drastisch ingekort en sommige overgangen zijn door Bruckners leerling Franz Schalk geschreven. Toch vindt ook deze versie een legitimatie in de nog steeds veelvuldige uitvoering ervan.

(RH)

The Gewandhaus Orchestra conducted by Kurt Masur

The Gewandhaus Orchestra was founded in 1743, making it one of the world's oldest symphony orchestras. The orchestra acquired its name from the Gewandhaus (the Clothmakers' Hall) in Leipzig where it performed for the first time. Led by the composer and conductor Felix Mendelssohn-Bartholdy, it developed in the course of under fifty years into the important orchestra it has been ever since.

In the years that Mendelssohn led the orchestra, he widened the repertoire and focused on the works of Mozart and Beethoven. His love for Bach was expressed in historic concerts at which the Gewandhaus Orchestra performed the St Matthew Passion in 1841 for the first time in more than one hundred years in Leipzig, the city where it had been heard in the Thomaskirche conducted by Bach himself. Among the premieres conducted by Mendelssohn were Schubert's *Ninth Symphony* in 1839 (eleven years after the composer's death) and the *First*, *Second* and *Fourth Symphonies* by Mendelssohn's friend, Robert Schumann. Mendelssohn also conducted the first performances of his own *Violin Concerto* and *Third (Scottish) Symphony*.

In the years that followed, the orchestra presented first performances of works by Wagner, Brahms, Reger and Schönberg, often conducted by the composers themselves.

The great Bruckner tradition of the Gewandhaus Orchestra started with Arthur Nikisch, chief conductor from 1894 to 1922. Nikisch was deeply moved by Bruckner's music when, as a young violi-

nist, he was in the orchestra which gave the first performance of Bruckner's *Second Symphony*, conducted by the composer himself. In 1894 Nikisch conducted the Gewandhaus Orchestra in Leipzig in the first performance of Bruckner's *Seventh Symphony*. For the very first time in his life Bruckner, who had been vilified by the critics in Vienna, received an ovation lasting fifteen minutes. Nikisch was of the opinion that no symphonies of that class had been written since Beethoven and he saw it as his task to fight for Bruckner's oeuvre. He conducted a complete Bruckner cycle for the first time in the Twenties.

Bruckner's symphonies continued to play an important role in the repertoire of the Gewandhaus Orchestra. Kurt Masur has continued this tradition and acquired international fame with his Bruckner interpretations. Since his appointment as chief conductor in 1970, the orchestra has regained its old reputation after a somewhat less inspired period under Vaclav Neumann and a short period without a conductor. Under Masur's conductorship, the orchestra has also concentrated more on contemporary music composed in East Germany, such as compositions by Siegfried Matthus, whose timpani concerto *Der Wald* is being played this evening.

Kurt Masur born in 1927, decided on a career as conductor after a hand injury during his study at the Leipzig Conservatoire made it impossible for him to perform as a concert pianist. He sees himself as 'a conductor serving music' and aims to communicate what he calls the 'humanistic value' of music as honestly as possible. The substance, 'the timeless ex-

pression of deep musical values', is more important to him than the emotional rapture that music can evoke. Masur usually conducts without a baton and does not easily lose himself in colourful pomp or sensual effects like Bernstein or a show of strength like Von Karajan. He prefers direct unembellished interpretations in the tradition of his great predecessor Bruno Walter. It is no surprise that a conductor with such an attitude feels attracted to Bruckner and of course to Beethoven.

The season in Leipzig is traditionally closed with a performance of Beethoven's Ninth.

Starting in 1991, Masur has been appointed as chief conductor of the New York Philharmonic Orchestra.

Karl Mehlig was born in Dresden in 1935. He studied percussion at the Akademie für Musik und Theater in his home town and has been solo timpanist with Gewandhaus Orchestra since 1956. He has performed as soloist with the orchestra during concerts tours of Europe, the United States and Japan.

Karl Mehlig received the culture prize of the City of Leipzig in 1981 and has taught at the Felix Mendelssohn-Bartholdy Conservatoire there since 1986.

Siegfried Matthus

Der Wald

concerto for timpani and orchestra in three parts

Siegfried Matthus was born in Mallingruppen (East Prussia) in 1934. He studied composition at the Berlin Conservatoire with Rudolf Wagner-Régeny and completed his training in 1960 with Hanns Eisler. Matthus originally composed popular songs in the committed political tradition of Eisler, but in the Sixties he shifted his attention to genres such as opera, cantata and concerto. With this change, he also integrated newer techniques of composition in his work, varying from serial techniques, proportional notation and the use of electronics. His *Violin Concerto* from 1968 still has a traditional character but his later *Piano Concerto* (1970) has been written in a more modern and expressive style. Siegfried Matthus composed various operas for the Berlin Komische Oper, worked for East German television and for theatre groups. He teaches at the Akademie der Künste in Berlin.

The following text about *Der Wald*, the concerto for timpani and orchestra performed tonight, illustrates the importance which Matthus attaches to 'adopting an attitude towards topical issues in my art'. As a motto for his concerto completed in 1984, the composer quotes a passage from Hölderlin's *Hyperion*:

'O Baum des Lebens, daß ich wieder grüne mit dir und deine Gipfel umatme mit all deinen knospenden Zweigen; friedlich und innig, alle wachsen wir aus dem goldenen Samkorn herauf!'

'In *Der Wald* I tried to use specific musical techniques to give concrete shape to the programmatic idea of the threat to and destruction of nature. The structure is simple: the three parts of the concerto are linked together by two cadenzas for the timpani. Unspoilt nature is the subject of the first part which culminates in the first, very soft cadenza. In the middle section, the colour of the solo instrument and the orchestra then changes. The sound becomes vague, inert, poisonous, glassy. The second cadenza interrupts this parched tonality, loudly and powerfully. That rebellious and protesting character also typifies the third part which finally presents the nature scene from the start as if in a vision.'

Anton Bruckner

Third Symphony

'Beethoven's Ninth meets Wagner's Walküre and is then kicked to death by the hooves of her horse,' wrote Eduard Hanslick, the most influential Viennese critic in Bruckner's day, of the première of his Third Symphony in 1877. The concert was a disaster for Bruckner. The audience filed out - only a faithful few, among them Gustav Mahler, heard the whole symphony - and during the obviously very modest applause at the end, the orchestra left the stage as quickly as they could. 'The fraction of the audience which stayed to the end consoled the composer for the departure of the rest', Hanslick noted keenly.

From the first performance of Bruckner's Third Symphony, Hanslick - who had reacted very mildly to the first two - was mercilessly critical of the composer in his reviews. As Hanslick ruled the roost in

Vienna and the Viennese Symphony Orchestra had already declared Bruckner's First Symphony unplayable, the composer was not able to gain much pleasure from his work in the city where he spent the last thirty years of his life. His Seventh Symphony, first performed not in Vienna but in Leipzig by the Gewandhaus Orchestra, was the only one to receive an enthusiastic reception.

Hearing a performance of Wagner's Tannhäuser in 1862 was a turning point in Bruckner's career which had until then been characterised by provincialism.

Bruckner adopted the harmonic structure and the expansion of Wagner's grand form. Bruckner's individual ensembles are however much tighter than those of his example. Also Wagnerian are Bruckner's massive use of brass and the intensely lyrical, spun out string melodies.

The mysterious openings of his Symphonies, slowly taking shape, can be traced back to the first bars of Beethoven's Ninth and the same can be said of the cumulative finales and the form of Bruckner's Adagios.

In his Third Symphony, the composer managed for the first time to link elements from Beethoven and Wagner's style in the monumental manner which characterised him.

Bruckner's music is revolutionary because it no longer relies on the continuous development form of Beethoven, while his symphonies acquire their dynamics and monumental dramatic form from the confrontation between apparently static blocks of sound.

The first version from 1873 - immediately rejected by the Vienna Symphony Orchestra because of its enormous scale - comp-

ries eleven quotes from Wagner's operas *Die Meistersinger*, the *Walküre* and *Tristan*. In order to make performance possible, Bruckner scrapped the majority of the quotes in the second version (1877) which is regarded as the first and only version by the composer himself. Only the quotes which Bruckner had interwoven with his own themes, as in the second part, were spared. To improve the structure of his symphony, Bruckner changed the passages which had no thematic significance but only served as 'filling' to balance the greater form.

The third and last version of the symphony as performed tonight is a direct result of the merciless criticism to which the composer was subjected. After the success of his Seventh Symphony, the conductor Hermann Levi who had been enthusiastic about that work told Bruckner that he could not follow his Eighth Symphony and would therefore not give it its first performance. Bruckner, caught off guard by Levi's rejection, did not just revise his Eighth but also (again) his Third and Fourth Symphonies. In the third version, the finale of the Third Symphony was again drastically shortened and some transitions have been written by Bruckner's pupil Franz Schalk. Yet this version has also been legitimised by the fact that it is still often performed.

(RH)

Colofon - Dit is een uitgave van het Holland Festival Telefoon (031) 20-276566 Telex 11218 HFAUB

Telefax (031) 020-203459 Telegramadres Festival Amsterdam Kleine-Gartmanplantsoen 21 1017 RP Amsterdam
Bestuur A. van der Zwan (voorzitter) Ph. van Tijn (secretaris/penningmeester) J. Blokker S. Ex F. de Ruiter
Directie Adriaan 's-Gravesande Geert Dales Plaatsvervangend zakelijk leider Marcel de Zwaan Programmering Marc Jonkers (dans) Arthur Sonnen (theater) Adriaan 's-Gravesande (muziek) Elmer Schönberger (muziek) Joël Bons (muziek) Monica van Steen (Off Holland) Producers Sigi Giesler Marja Molewijk Alma Netten Monica van Steen
Gwenoële Trapman Produktieassistentie Albertine Otto Odette Toeset Marieke Woudstra Publiciteit/Pers Karin Acket Hanneke Bouwsema Carla Hazewindus Karin Mulder Babs van Overbeek Frank van Weerde Anne Wertheim Marijke Wesly Secretariaat Anne Both-Edin Désirée Dicks Tineke van Manen Jildou Straat Els Visscher (chef de bureau) Administratie Gabriëlle Schretzmeijer Anna Stam Grafisch Ontwerp SDU ontwerpgroep (Irma Boom, René Put) Zetwerk LaserGraphics BV Druk BV Grafisch Centrum Amsterdam (GCA) Foto omslag Frans Jansen

sponsors:

KLM
PTT Telecom
De Volkskrant
Kodak Nederland
NV SDU V/h Staatsdrukkerij/Uitgeverij
Dommelsche Bierbrouwerij BV
Fiat Auto Nederland

WordPerfect Europe
Amtron BV
F. van Lanschot Bankiers NV
Drukkerijen De Bussy Ellerman Harms bv

subsidiënten:

Ministerie van WVC
Ministerie van Economische Zaken
Gemeente Amsterdam
Gemeente 's-Gravenhage
Prins Bernhard Fonds Cultuurfonds voor Nederland
Goethe-Institut
Österreichisches Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Sport, Wien
Pro Helvetia
Nationale Commissie Voorlichting en Bewustwording Ontwikkelingssamenwerking (NCO)